

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Žvaigždės virš tamsaus vandens

Per Lietuvą nuvilniję ir visuomenę pašiurpinę Saviečių įvykiai nėra išskirtiniai – visame pasaulyje, net labiausiai civilizuotose šalyse, nutinka klaikių, sveiku protu nesuokiamų dalykų, susijusių su žmogaus, ypač silpnojo – vaiko, neįgaliojo, senelio – gyvybės ir orumo pamynimu. Kriminalinė kronika šalta ir negailestinga – ji byloja faktais, ji nekuria legendų. Ir tie faktai, ypač pažvelgus ne į metų ar savaitės, o pavyzdžiui, į dešimtmečių suvestines, labai iškalbingi ir galėtų mums šį tą pasakyti.

Tačiau mes esame linkę pamiršti viską, kas aprėpia daugiau nei kokį pusmetį. Nenuostabu – aktualijos, ypač politinės ar pramogų pasaulio, labai greitai sensta. Netgi nusikaltimai sensta. Pamiršamos rezonansinės bylos. Taip ir turėtų būti – vargu ar būtų įmanoma gyventi šiame pasaulyje, jei nepamirštume blogio. Tačiau... Panašu, kad kova su blogiu ima panėšėti į prasto filmo scenarijų, kur per krūvas laonų pasiekiamas teisingumas, o blogiečiai sumalami į miltus, net nepasistengus išsiaiškinti, kas ir kaip juos pastūmėjo blogio link.

Po Saviečių įvykio pasigirdo daug balsų (ypač „reiškėsi“, pasak Ritos Miliūtės, „skardinės žvaigždės“), siūlančių gražinti mirties bausmę, po dar kelių rezonansinių nusikaltimų – siūlymų sterilizuoti geriančias motinas ir panašiai. Vargu ar reiktų į tai kreipti dėmesį – apykvaيليų nedinga visur, o ypač gausu jų šiandieninėse lietuviškose TV (panašu, kad TV vadovai nedviprasmiškai visiems žiūrovams siūlo kvailio tapatybę). Tačiau kodėl gi skardinei TV žvaigždei nesusitapatinti, tarkim, su žiauriai savo vaiką sužalojusia motina? Ne tam, kad pajustų, kas yra siaubinga sielos tamsa (tai pajusti irgi reikia sugebėti), tačiau bent tam, kad nesiūlytų tokių prastų scenarijų kovai su blogiu ir nebrėžtų riebaus brūkšnio tarp savęs – teisiojo, išpuycyto ir nugrimuoto – ir to, kuris geria ir miršta purve, visų prakeiktas ir pamirštas.

Gal padėtų istorija?.. Neretai ji pateikia negailestingą diagnozę, bet tik diagnozavus ligą, ją galima gydyti. O dabar atrodo, kad mes atėjome iš kažkokių gražių legendinių laikų ir nieko baisaus mūsų istorijoje nebuvo. Buvo. Ir įdomu į istoriją pasižiūrėti iš kitos pusės. Perskaityti ją kitaip. Pavyzdžiui, skaitydama Lazdynų Pelėdos septyntomį, išleistą 1955 metais, nekart krūpteldavau – tiek daug apleistų vaikų istorijų, tiek daug naujagimių, skandinavų eketėse ir šuliniuose, numarintų badu, rišamų virve prie stalo, kiek seksualiai išnaudojamų mergaičių ir pan. Žinoma, tai grožinė proza, tačiau juk seserys Ivanauskytės savo kūrinių temas ėmė iš tikrovės... Jeigu eitume į dar gilesnę senovę, tai kiek daug apie žmonių būtį gali pasakyti, tarkim, pasakos. Motinos miške paliktas ir laumės paimtas kūdikis ar pan. (Jei neklystu, Vilniaus universiteto profesorė Dalia Marcinkevičienė, kurios akiratyje – lietuviškos šeimos istorija, yra tyrinėjusi šią temą ir pateikusi labai įdomių išvadų).

Žmonės, kurie menkai prisimena, kurie neskaito knygų, kurių kasdienybei užtenka patogios buities, o dvasiai – primityvių pokalbių šou ir labdaros akcijų – tokiais šiurpiais atvejais ir negali pasiūlyti nieko kito, tik mirties bausmę. O ką daugiau jie gali pasiūlyti?.. Nejaugi – gyvenimą?.. Tokį patį, kaip jų?..

Gal tam, kuris žiūri į tas TV žvaigždes savo šaltoj priešnerkštoj troboj, tai anaipatol nėra išsigelbėjimas?..

Renata Šerelytė

Dovilė Dagienė. Nuotrauka iš ciklo „Berniukas su lazda“

Rauda kūdikio, sudeginto viralinės pečiuje ir vėjo išnešio

*Kokiam tėvui ir kokiai motinai
dabar melstis turiu
kai numiriau nė dorai
neužgimęs –
pečiaus durelėms,
šlapioms takažolėms,
baltiniams sode ant virvių;
visi jie mane lydėjo, supo
ir sakė kažką
gal guodė –
o kieno gi tas didelis
dūsavimas
kuris išblaškė mane
po visą kiemą
kieno, ar ne Tėvo,
labiausiai manęs
besigailinčio.*

Renata Šerelytė

Ištrauka iš novelės „Giesmynas“, 2001

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl.** Renata Šerelytė. Žvaigždės virš tamsaus vandens • **2-as psl.** Antanas Balašaitis. Etnografiniai kaimai prie Baluošo • **3-as psl.** Kazimiera Sipienė. Visuomet gyvas ir veiklus/Algirdas Mikas Žemaitaitis. Pirmieji Mažosios Lietuvos lietuviai Kanadoje • **4-as psl.** Astrida Petraitytė. Keturios dienos, įsukusios lyg karuselė (2) • **6-as psl.** Alvydas Šlepikas. Lapė. Novelė • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Birutės Stančikaitės paroda „Šviesa tamsoje“ • Apie Jurgio Baltrušaičio laiškus

Etnografiniai kaimai prie Baluošo

Šuminių kaimas, apie 1960

Antanas Balašaitis

Praejusiais etnografinių regionų metais buvo įvairių renginių daugelyje Lietuvos vietų. Paliko šie metai ir nenykstančių pėdsakų – išleista tautiniam kultūros paveldui skirtų knygų. Viena iš jų, atkreipusi dėmesį – „Rytų Aukštaitijos etnografinių kaimų slėpiniai“. Išleista ji įgyvendinant Šv. Kazimiero ordino Utenos apskrities komiteto projektą. Leidinio sudarytoja, Utenos rajono savivaldybės kultūros skyriaus vyr. specialistė Zita Mackevičienė įžanginiame žodyje rytų aukštaičių tarpe šiltai pristato aprašomų kaimų žmones, Tauragnų bendruomenės entuziastus, surinkusius iš savo apylinkių kaimų „kas da taip širdžiai miela, a akiai šit gražu šičia visais metų čėsais“. Jame pristatomas Tauragnų seniūnas Alvydas Danauskas, bendruomenės pirmininkė lituanistė mokytoja Danguolė Grabauskienė. Daug atsiminimų užrašė Tauragnų bibliotekininkė Nijolė Šuminienė, muziejininkė Bronislava Juknevičienė. Savo krašto didžiausias turtas knygos sudarytojai yra „troba, kurioj gimei, kraštas, katram augai ir darbai, katruos paskyrei savajam kraštui“.

Knyga gausiai iliustruota kaimų vaizdais ir grupinėmis nuotraukomis dešimties fotografų, iš Utenos kraštotyros muziejaus fondų ir asmeninių albumų. Iš pradžių – šio krašto etnologės Gražinos Kadzytės straipsnis „Aukštaitijos kaimų slėpiniai“. Kaimų grožis, jų žmonės jau ne vieną dešimtmetį žavi etnologe: „Toks tai slėpiningumas šios rytinės Aukštaitijos pakraščio kaimuose, kurių vieni upeliais atsivėrę nuo viešų kelių, kiti į ežerų krantines, pusiasalius subridę, dar kiti pasilypėję ant skardingų kalvelių sakais kvepiančiuose šiluose...“ Lankydamasi dabar ji randa šalia vietinių, tęsiančių tradicijas, jau ir iš kitur atsikėlusiu, gražias sodybas nusipirkusių naujakurių. Etnologei rūpi, kad „nuo to, ką jie atsinešė iš savo gimtinių bei giminių paveldo, ką sugebės išgirsti pušų ošime, ežerų ir upelių bangų pliuškenime, sapnuose, aplankančiuose senąsias sodybas, bus sukurta nauja gyvenimo prasmė, dėliosis vėlgi kitoks etnis paveldas“. Tikėkimės, kad „vis tiek tai bus Aukštaitija – rytinė, saulinė, ežerinė, raistinė, šilinė – patekanti per šimtamečius ažuolus ir liepas“ (p. 8).

Viltingai nuteikia ir Tauragnų seniūno A. Danausko tvirta nuomonė, kad „etnografiniai kaimai – mūsų senelių ir prosenelių palikimas, iliustruojantis jų gyvenimo būdą, papročius, tradicijas. Senoviniai pastatai dvelkia žmogaus rankų šiluma. Visa tai reikia išsaugoti, suteikti galimybę ateinančioms kartoms susipažinti su mūsų tautos praeitimi“ (p. 9).

Knygoje pateikta istorinių duomenų ir pasakojimų apie 5 etnografinius Tauragnų seniūnijos kaimus: Strazdus, Šiaudiniškį, Šuminus, Vaišnoriškes ir Varniškes. Džiugina spalvoti kaimų vaizdai iš pakščio skrydžio, senoviniai trobesiai, sunykę ir atnaujinti, laikantis buvusio statybos būdo.

Strazdaičių „vienuolynas“

Strazdų kaimas minimas jau 1783 m. Breslaujos dekanato bažnyčių vizitacijos knygoje. Tuo metu jis vadintas Balošekulių (išsikūręs prie Baluošo ežero

18 km nuo Tauragnų). 1903 m. jame buvo 34 gyventojai, 1923 m. – 51, o 1998 m. – tik 7. Senovinio kaimo buitį primena Janina Šuminaitė-Vaitkuvienė (g. 1935 m.). Strazdai – jos senelių ir mamos Marytės Strazdaitės-Šuminienės giminė. „Kaimas tada buvo gyvas, daug jaunimo buvo, eidavom į bažnyčią Kirdeikiuos, į Švedriškes, batai ant peties, raisteliai surišti, ejom basi, iš taupumo, kas nupirks batus... [...] dar prisimenu balanus kaip degindavom, kai nebuvo žibalinų lempų. „Tėtis suskaldydavo balanus, tokie platūs, ilgi, iškisdavo į sienų plyšius, uždegdavo ir pančius prie tokios

šviesos veja, spaliai krenta žemėn, ir virves vydavo. Vienas balanas sudega, iškisą kitą“. Pasakotojos senelio laikais šeimos būdavo labai didelės. „Prie kelio namelį vadindavo ‘vienuolynu’, ten gyveno netekėjusios senelio seserys, jos padėjo užauginti visus septynis balvonus, mano mama dar prisimena, kaip ją nešdavo nakvoti į tą namelį“ (p. 22).

Kaimuose beveik visos vietos turi pavadinimus. Štai viena pievos vardo istorija: „Viena pieva vadinama Skrynja. Žydai užsiimdavo prekyba, supirkdavo skudurus, uodegas ir vėžius, jų upėj tada buvo daug, vietiniai sugaudavo daugybę, o kad tie vėžiai neišgautų, tai buvo iš žilvičio nupinamos dėžės (skrynios), jos būdavo pamerktos upėj ir tose skryniose būdavo vėžiai ir laukdavo, kol atvažiuos žydelis. Iš čia ir pievos pavadinimas“ (p. 23). Į pasakojimą įsiterpęs Kazimieras Vaitkus priduria, kad vardus turi ne tik pievos, bet ir kiekvienas miško lopinėlis. Adomragis – upės ir ežero iškyšulys, raistas – Klėtelraistis, pievos – Bičiuoliuja, Plačioji ir Rūdynė, Kūlys – upės vingis ir pan.

Daug prisiminimų užrašiusi lituanistė Danguolė Grabauskienė atsidūsta: „Tuos senuosius pievų, raistų, ežerų vardus dar saugo žmonių atmintis. Atmintis dar gyva. Bet tų istorijų saugotojų kasmet mažėja. Jau nebedaug belikę ir tikrų kaimiškų trobų. Laikas keičia kaimo kraštovaizdį, iš atminties ištrina daug svarbių detalių, užmaršties dulksės nukloja kažkada sutiktų žmonių gyvenimus (p. 24). Viltį teikia Vaitkuvienės dukros Rasos rūpestingai iš įvairių šaltinių surinkta etnografinė medžiaga apie Strazdų kaimą ir jos meilė bei dėmesys savo proseliams ir seneliams.

Strazdų kaime gyveno daug nebesigiminiuojančių kaimynų, pavarde Strazdas. Tikriausiai nuo tos pavardės ir kaimas buvo pavadintas. Šį kaimą savo vaikystės žeme su nostalgija vadina vilnietė kalbininkė profesorė Evalda Strazdaitė-Jakaitienė: „Net ir pusę amžiaus nuolat pragyvenusi Vilniuje, niekada nesijaučiau esanti tikra vilnietė. Nepaprastai artimas ir mielas man liko gimtasis kraštas, iki šiol smagu minti tėviškės takus. [...] ten mano šaknys, ten mano gyvenimo atrama [...] galingų medžių paunksmėje, kur susilieja Baluošo ežero ir Būkos upės vandenys [...] Šalia Strazdų tyvuliuojantis vaizdingasis Baluošo ežeras visais laikais buvo kaimo maitintojas ir dvasios gaivintojas. Dar mano vaikystėje vanduo buvo toks skaidrus, kad plaukdami valtimi net pačiame ežero viduryje matydavome giliai nardančias žuvis“ (p. 28). Beje, ežere yra net penkios salos: Beržasalė, Degesa, Ilgasalė, Kirlasalė, Liepsalė, o vienoje iš jų – dar mažutis ežerėlis, kur vasaromis žydi nuostabaus grožio vandens lelijos.

Kalbininkė su dėkingumu prisimena savo artimuosius, šešias tetules, kurios „išugdė mano meilę savajam kaimui, miškui, pievai dainai. Iš jų į mane liejosi žodinga aukštaitiška šnekta, o kartu ir savita šio krašto pasaulėjauta. Visa tai neištrinama! Ypač gimtoji tarmė. [...] Tik viena jų buvo ištekėjusi, penkios taip ir mirė Strazdaitės“ (p. 30,31).

Nors gimusi Zarasų apylinkėse, bet trijų mėnesių motinos atvežta į tėvo gimtinę pas senelę ir tetules (tėvas buvo girininkas) ir nuo tada Strazdai jai tapo gimtaisiais namais: „Skaniausia, ką atsimenu, buvo senelės, o vėliau tetulių kepti grikiniai blynai, didžiuliai, rudi, spirgučiais užpilti anksti ryte, sukrauti ir didžiulę stirtą ir tik laukiantys, kada bus ištraukti iš pečiaus [...] Toliau nuo pečiaus tarp dviejų langų stovėjo stalas su suolais: čia valgydavo visa šeima. Raugintą pieną ar žuviene srėbdavome iš ben-

Strazdų ažuolas, apie 1966

dro bliūdo, užkąsdavome virtomis miltingomis bulvėmis su lupyna“ (p. 29,31). Profesorė prisimena, kad ir ji padėdavo malti grikius „Maža rankele pilu grikių saujelę į žiopčiojančią girnų angą, o viena iš tetulių girnas suka ir dainuoja“.

Išlaikyti senelių statyti trobesiai, atstatytas tetulių „vienuolynas“. Nors seniai Strazduose jau nebėra profesorės tėvų ir tetulių, nunyko šimtmetis ažuolas su žaidimams tikusia didžiule dreve, bet ji čia atvažiuoja kas vasarą, o neretai ir rudenį, nes jaučiasi „laiminga, kad pavyko išsaugoti nenukirstas savo šaknis“.

Plati Šuminių giminė

Knygoje daug vietos skirta ir nemažiau įspūdingam Šuminių kaimui, taip pavadintam nuo kelis amžius jame gyvenusių Šuminių pavardės. 20 kilometrų nuo Tauragnų nutolęs Šuminių kaimas prie Baluošo ežero XVI amžiuje priklausė Ažvinčių dvarui. Istoriniuose šaltiniuose kaimas paminėtas 1783 m. XIX a. pabaigoje jame buvo septynios sodybos. Kaimas vadintas Pabaluošiu, Užbaluošiu, Smalaiškėmis, Smalgiškėmis. Tik po Pirmojo pasaulinio karo jis pavadintas Šuminių kaimu.

Knygoje rašoma, kad pirmas šio kaimo gyventojas XVIII amžiuje buvęs miško sargas (eigulys) Antanas Šuminas su aštuonių asmenų šeima. Vėliau čia eiguliu dirbo jo sūnus Kazimieras su 16 asmenų šeima. Po jo vėl sūnus Antanas ir šio sūnus Kazimieras. Miškininku, ekonomistu ir tautotyrinku tapo ir jo sūnus Antanas, parašęs Šuminių kaimo istoriją ir hegزامetru sukūręs poemą apie gimtąjį kaimą (artimieji saugo ir jo poemą apie Kernavę). Šioje knygoje įdėtas patrupintas beletristinis poemos variantas. Joje autorius prisimena: „Manytina, kad gyvenvietės kūrimas pradėtas dviejų medinių kryžių – sergėtojų – pastatymu: vienas stovėjo gyvenvietėje, kitas pusiaukelį tarp jos ir upelio Raistelio. Mano amžiuje pastarasis nebestovėjo, bet apie jo ankstesnį buvimą byloja dirvų ir pušynėlio išlikęs pavadinimas Pakryžinė. O kaime po kryžiumi mano vaikystės laikais šuminiškiai klaupdavosi bendrai maldai, išsakydavo Viešpačiui savo bėdas ir vargus, ypač pradėdami svarbesnius darbus“ (p. 72). Kaime kryžius vėlei pastatytas 1992 metais. Į jo pašventinimo iškilmes sugužėjo po Lietuvą pasklidę kelių kartų šuminiškiai.

Nuo 1952 metų dauguma kaimo žemių ir gamyklų buvo apšodintos miškais ir kaimas ėmė nykti. 1903 m. jame buvo 58 gyventojai, o daugiausia 1923 m. – 65. Apsodinus mišku, 1959 m. dar buvo 53, o jau 2000 m. jame teliko tik vienuolika sodybų su 15 gyventojų (beveik vien Šuminių pavardėmis). Dėl atkaklaus priešinimosi įstoti į kolūkius Šuminių kaimas pašaipiai buvo pramintas „šešioliškąja respublika“. „Mat norėjo būti nepriklausomi. Be valdžios, nors ir su terbor“ (p. 73). Bet kai baigė užsodinti laukus pušelėmis, respublika buvo likviduota.

Bet grįžkime prie Antano Šumino poetiško kūrinio: „Ten [...] kur Baluošo smaragdinės bangos iš pietų ir rytų pusės, pasvirusių gluosnių šakas teiškuodamos dūžta į smėlėtą krantą, o vingrių kilpų nėrinis tylioji Būkos upė Adomaryje tarp alksnių slepia lyg paslaptį šventą, pušų, žilvičių ir klevų pavėsy, jau gerokai apsnūdęs, niūkso Šuminių kaimelis“ (p. 71). Jame autoriui „Dievo buvo leista Šuminių žemę basomis kojomis palytėti, vėliau ir ankstyvosios jaunystės prakaitu ją palaistyti. Su tilvikais ir žaliavarnėmis pakrykštaut saulėtąją vaikystę, tris vasaras išminties semtis šuminiškių „piemenų akademijoj“. Plūgo, akėčių ir dalgio poterius išmokti jau septintoje kartoje – eigulio Kazio ir Marijonos šeimoje“ (p. 73).

Pabaiga kitame numeryje

Visuomet gyvas ir veiklus

Kazimiera Sipiėnė

Kiekviena tauta turi savo šventuosius – krikščioniško gyvenimo pavyzdžius ir globėjus. Lietuva kol kas turi tik vieną šventąjį – Kazimierą, kilusį iš Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių Gediminaičių dinastijos. Jis yra Lietuvos ir ypatingas lietuvių jaunimo Globėjas, bet kažkaip Lietuvoje jis yra dar per mažai pažįstamas. Romoje veikia popiežiškoji šv. Kazimiero kolegija. Pasaulyje yra daug šventovių, bažnyčių, skirtų šv. Kazimiero garbei, Lietuvoje jų yra apie 14.

Vėžaičių šv. Kazimiero bažnyčia, pastatyta 1784 metais, yra viena seniausių Lietuvoje. Šios šventovės didžiojo altoriaus paveiksle pavaizduotas nuostabus įvykis, susijęs su šv. Kazimiero vardu, kuris aprašomas istoriniuose šaltiniuose. 1518 m. prie Dauguvos susitelkė gausi maskėnų kariuomenė, siekusi užimti Polocką, kuris tada priklausė Lietuvai. Lietuvių negausiam būriui reikėjo persikelti per patvinsią Dauguvą. Kariams belūkuriuojant, staiga prieš lietuvių karius pasirodė baltai apsirengęs jaunas Riteris, jojas ant balto žirgo. Jis drąsiai puolė prie upės, duodamas ženklą, kad kariuomenė sektų paskui jį. Kaip tik toje vietoje upė buvo seklesnė. Lietuvių kariai, persi-

kėlę per upę, puolė priešą ir šitaip apgynė Polocką. Kai kova baigėsi, dingo ir paslaptingasis Riteris.

Carinės priespaudos (1795–1915) metais buvo uždrausta šv. Kazimiero šventė – kovo 4 d., neleidžiama giedoti giesmių, kur buvo šaukiamasi šv. Kazimiero globos. 1963 m. sausio 8 d. į Vėžaičius atvyko sovietiniai pareigūnai kartu su Gargždų ir Kretingos milicininkais. Pasišaukę Vėžaičių kleboną, įsakė tuojau iš centrinio altoriaus išimti šv. Kazimiero ant balto žirgo paveikslą. Kadangi paveikslas buvo gerai

įtvirtintas, vienas iš Vilniaus atvykusių pareigūnų jį išlupo kirviu. Sunaikinto paveikslo liekanas sovietiniai pareigūnai išsivežė į Vilnių. Tolesnis paveikslo likimas nežinomas.

Dailininkas Antanas Kmieliauskas pagal senų žmonių pasakojimus 2006 metais atkūrė šį paveikslą. Tų pačių metų rugpjūčio 26 d. paveikslas pašventintas ir vėl yra Vėžaičių bažnyčios centriname altoriuje.

Kaip ir kasmet, šiemet kovo 4 d. Vėžaičių šventovėje vyko šv. Kazimiero atlaidai. Į atlaidus kunigai, maldininkai atvyksta ir iš kitų parapijų. Šiemet gausus būrys maldininkų atvyko iš naujai įkurtos, dar tik bažnyčios statybą pradedančios Slengių pa-

Šv. Mišių koncelebracija Vėžaičių šv. Kazimiero šventovėje. Centre – vyskupas ordinaras Jonas Boruta, SJ, iš dešinės pirmas – vyskupas augziliaras Linas Vodopjanovas. Kazimieros Sipiėnės nuotr.

rapijos (Klaipėdos raj.), dalyvavo maldininkai iš Šilalės, Klaipėdos, Telšių, Gargždų, Telšių kunigų seminarijos klierikai, apie 15 kunigų. Šv. Mišių koncelebracijai vadovavo Telšių vyskupas ordinaras Jonas Boruta SJ. Vyskupas augziliaras Linas Vodopjanovas, OFM pamokslė vaizdžiai ir įtikinamai pasakojo apie šv. Kazimiero kelią į šventumą, nors karaliaus rūmai nebuvo tam palanki vieta. Jis turėjo atremti išmėginimą valdžia ir turtais, nugalėti išdidumo pagundą. Karalaitis Kazimieras buvo patrauklios išvaizdos, gerai išsilavinęs, paprastai ir malonias bendraujantis, sąmojingas, taikliai ir vaizdžiai kalbantis pašnekovas. Jis gyveno galeistingumu, rūpinosi visais, ypač tais, kurie buvo neteisingai skriaudžiami. Našlėms, mažiems našlaičiams, nelaimių prislėgtiems jis buvo gynėjas, globėjas, tėvas. Karalaitis buvo maldos vyras, meldėsi už savo tėvus ir Valstybės reikalus. Jėzus buvo jo gyvenimo centras. Jo karališka kilmė rodo, kad šventaisiais gali tapti ir turtuoliai, ir paprasti žmonės, ir ne tik senatvėje, bet ir pačiame jaunystės žydėjime.

Po šv. Mišių vyko eucharistinė procesija. Po to šventovės rektorius vicedekanas Viktoras Daujotis dėkojo į atlaidus atvykusiems svečiams, moksleiviams, parapijiečiams, kunigams, vyskupams.

Šventieji gyvi ir veiklūs kaip dvasiniai žmonių, tautų palydovai. Neužmirškime šv. Kazimiero, į jį galima kreiptis ir būti išgirstam. Verta pasiskaityti, geriau susipažinti su šv. Kazimiero galeistingumu, reikalingu mums ir dabar. □

Pirmieji Mažosios Lietuvos lietuviai Kanadoje

Algirdas Mikas Žemaitaitis

2015 metais Vilniaus universiteto leidykla išleido iliustruotą istorinėmis nuotraukomis ir laiškų faksimilėmis knygą „Pirmieji Mažosios Lietuvos lietuviai Kanadoje“, kurią sudarė LMA tikrasis narys prof. habil. dr. Domas Kaunas (talkino Audronė Matijošienė ir Vilija Gerulaitienė), o parėmė Mažosios Lietuvos fondas (JAV, Čikaga).

Knygoje skelbiamas XIX a. pabaigos – XX a. pradžios KanaDOS emigranto į tėviškę siųstų 92 laiškų ir su emigracija susijusių dokumentų rinkinys. Juos 1895–1923 m. rašė Klaipėdos apskrities Dėglių kaimo valstiečio sūnus Jurgis Kavolis (1865–1937). Laiškuose (kai kurių išlikę tik fragmentai) smulkiai aprašoma lietuvių emigrantų bendruomenė ir jos narių įsikūrimo bei gyvenimo sąlygos, aplinka (kalnai, upės, miškai, gyvenvietės), gamta ir pan. Ypač didelė šių dokumentų vertė yra duomenys, leidžiantys patikslinti emigracijos į Kanadą istoriją ir ją išsamiau nušviesti. Laiškai aktualūs ir kitais aspektais, pirmiausia kaip Mažosios Lietuvos lietuvių kalbos ir rašto, laiško kaip egodokumentinio paveldo paminklai.

Laiškus išsaugojo Jurgio brolio Martyno (ūkio paveldėtojo) sūnus Martynas Kavolis (1901–1978), kaimo šviesuolis, fotografas, veiklus lietuvininkas, gyvenęs Kavolių gimtinės sodyboje. Juos išgijo apie 1975–1978 metus šios knygos sudarytojas. Po šios knygos publikacijos laiškų originalai įpaveldinti VUB Rankraščių skyriuje.

Jurgis Kavolis gimė Dėgliuose 1865 m. birželio 5 d.; vos už poros kilometrų buvo Vokietijos ir Rusijos imperijų siena. Mirė vienišas (buvo išsiskyręs) 1937 m. kovo 7 d. Manitobos provincijos sostinėje Vinipege, kur gyveno kelis dešimtmečius.

Jo tėvai Kristupas Kavolis (*Kristups Kawol*) gimė 1832 m. birželio 14 d. Stankaičiuose, Anė Keraitytė (*Annikė Kerate*) – 1831 m. spalio 25 d. Šilininuose. 1858 m. susituokė Priekulės bažnyčioje. Gimė septyni vaikai, užaugo keturi. Šeima prasimaitino iš menko išgyto ūkelio (5 ha). Iš laiškuose esamų liudijimų Jurgio mamos pasakojimuose iškildavo kūdikystė ir jaunystė anapus Veiviržo upės įsikūrusiuose Stankaičiuose (Šilinininkai neminimi). Knygos sudarytojai sunku tai paaiškinti. O viskas labai paprasta. Mikelio ir Urtės Keraičių šeima savo žemės neturėjo, tad kėlėsi iš vieno kaimo į kitą, ieškodami sotesnio duonos kšnio. Šilininuose gimė *Marinke* (1830), *Annikė* (1831), *Mikkelis* (1833), *Macaičiuose* – *Ilze* (1836), *Stankaičiuose* – *Martins* (1839), *Jurgis* (1844) ir *Švilpiuose* *Jokubs* (1846).

Neaiški Jurgio emigracijos į Kanadą priežastis. Iki išvykdamas dirbo tėvų ūkyje. Viena priežastis – socialinė. Mažas tėvų ūkelis ir nedidelės pajamos keturiems sūnams negalėjo užtikrinti materialinės padėties ir ateities. Kita priežastis – teisinis persekiojimas. Gal vengimas atlikti karinę tarnybą, nelegali emigracija, menkas administracinis ar kriminalinis nusikaltimas ir kt. Nors ir norėjo aplankyti gimtinę, tačiau bijojo galimo arešto, juo labiau kad ir žandaras namiškių teiravosi, ar Jurgis nežada sugrįžti.

Atplaukęs į Kanadą, neskubėjo

pasirinkti būsimo gyvenimo būdo, vėlai vedė vokiетę, vaikų nesusilaukė. Daugelis kaimiečių paprastai tapdavo ūkininkais, nes derlinga žemė buvo dalijama nemokamai. Tačiau Jurgis važinėjo po šalį, ieškodamas tinkamo darbo ar užsiėmimo. Vasaromis buvo fermų ir laukų darbininkas, žiemomis – medžių kirtėjas, suviliotas gandų – plovė auksą upėje, su kompanionais kreditan išigijęs kuliamažą mašiną, derliaus nuėmimo metu kūrė fermerių užaugintą gausų derlių, dėl savo pareigingumo ir sumanumo buvo įvertintas statybose ir greitai tapo pameistriu. Vėliau susidomėjo nekilnojamoju turtu, pirkdavo ir parduodavo namus, nuomodavo kambarius.

Kaip giliai įsitikinusių evangelikų liuteroną jį stebino daugybė įvairių religinių sektų, o susidomėjęs baptistų veikla ir pats tapo baptistu.

Stebina išėivio Jurgio Kavolio noras viską pamatyti savo akimis, visur apsilankyti, viską savo kailiu pačiam patirti. O patirtus išpūdžius, matytus miestus ar kalnus sugeba puikiai aprašyti savo laiškuose į tėviškę.

Per visą emigracijos laiką rėmėsi lietuviškąja bendruomene, nors amžiaus pabaigoje ryšiai su ja ir silpnėjo. Pirmaisiais emigracijos metais laiškai į namus ir iš namų buvo Jurgio dvasinės atgaivos ir stabilumo pagrindas.

Beje, knygos pabaigoje įdėtas sveitimų ir pasenusių žodžių žodynėlis, kuris tikrai padės eiliniam skaitytojui suprasti laiškų tekstą.

Knyga tikrai vertinga ir svarbi Lietuvos kultūros mokslui. Ji pasitarnaus ne tik įvairių sričių mokslininkų tyrimams. Ją verta perskaityti ir kiekvienam lietuviui, norinčiam

KAUNAS, Domas. Pirmieji Mažosios Lietuvos lietuviai Kanadoje. Išėivio Jurgio Kavolio 1891–1940 metų dokumentinis paveldas: šaltinių publikacija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015. 272 p. ISBN 978-609-459-603-2. Tiražas 350 egz.

ne tik sužinoti apie ano meto emigrantų gyvenimą, bet ir patirti jų išgyvenimus. Juk ir dabar Lietuvėlė kasmet vis labiau tuštėja dėl ne(su)stabdomos ekonominės emigracijos.

Knygos sutiktuvės įvyko Lietuvos mokslų akademijos Mažojoje konferencijų salėje (Gedimino pr. 3, Vilnius) 2016 m. kovo 3 d. Pranešimus skaitė prof. dr. Arvydas Pacevičius, doc. dr. Arūnas Baublys, prof. habil. dr. Domas Kaunas, dr. Ramūnas Kondratas, prof. dr. Remigijus Misiūnas, doc. dr. Silva Pocyte ir prof. dr. Roma Bončkutė. □

Keturios dienos, įsukusios lyg karuselė (2)

Diskusijos metu. Iš kairės: Mindaugas Kvietkauskas, Nerija Putinaitė, Darius Kuolys, Kęstutis Girnius.

Metų knygų autorių pagerbimas ir apdovanojimas.

Astridos Petraitytės nuotraukos

Astrida Petraitytė

Pabaiga. Pradžia 2016 m. kovo 12 d. „Kultūroje“

Personażai

Knygų personažais, kaip žinia, neretai tampa ne vien rašytojų fantazijose užgimę veikėjai, bet ir realūs žmonės, dažniausiai – jau išėję Anapilin. Turėjau progą bent šiek tiek (*post mortem*) pažinti išties spalvingą asmenybę – knygos „Stasys Petrauskas (1950–2010): Panevėžio Bitlas“ pristatymo dalyviai tiesiog dalijosi asmeniniais atsiminimais iš bendravimo su šiuo *personažu*. Ir renginį moderavusi, ir knygą sudariusi (būtent – atsiminimų) dailėtyrininkė Ramutė Rachlevičiūtė kalbino šios Panevėžio išžymybės bičiulius poetą, eseistą Rolandą Rastauską, fotografą Algimantą Aleksandravičių bei sūnų, jau aktoriumi spėjusį tapti Luką Petrauską.

Regis, net vidurinės mokyklos nebaigęs, savamoksliai dailininku tapęs, bet nepritapęs nei prie profesionalų (šiems vis atstumiant), nei prie mėgėjų (pačiam to nepageidaujant), Petrauskas Panevėžyje buvęs tas traukos centras, prie kurio verždavosi ne tik vietiniai ir užklydusieji menininkai, bet ir įvairiausi, vis dėlto ne paprasčiausi tipažai (buvo paminėti ir „banditai“), o jo namų durys buvusios atviros visiems. Pasak Aleksandravičiaus: kompleksuotas žmogus, kurio gyvenime (kaip gynybinė reakcija?) negalioję tabu. Rastauskas bičiulį įvardijo ateiviu iš kito pasaulio – jis buvęs (taigi sovietiniais metais) absoliučiai laisvas. Sūnus prisiminė vaikystėje eitas „durininko“ pareigas – tėvas dirbdavęs, tapydavęs, o vienas po kito vis kas nors užėdavęs...

Seniai šiame mieste nebuvojusiai buvo netikėta išgirsti, kad jame – ne kapinėse – radosi ir paminklas Stasiui Petrauskui (tarp klausytojų buvęs Kazys Saja pasidalijo ir bičiulio vienadieniais meilės nuotykiams, o paminklo ypatingumą įvardijo: su perrištu „gaiduku“).

Ne vien asmeniniai artimųjų atsiminimai realias asmenybes paverčia personažais – kruopščių archyvinų studijų ir kūrybinės fantazijos dėka knygų herojais tampa mažesni ir didesni Istorijos veikėjai.

Jau praėjusiais metais vis dažniau išnirdavo kunigaikščių Radvilų vardas: 2015-aisiais sukako 500 metų nuo dviejų žymiųjų pusbrolių Mikalojų – Juodojo ir Rudojo gimimo. Gal bent iš dalies suvokta, kad ši giminė verta ne tik proginio minėjimo, bet nuolatinio dėmesio, studijų, įamžinimo. Mugėje pristatytas leidinys „Kunigaiščiai Radvilos“. Tai albumas, atspindintis Radvilų paveldą buvusios LDK teritorijoje, taigi galimas apkalbėti ir *non fiction* skyrelyje, bet pačiame renginyje susitelkta ne tiek į kunigaikščių dvarus, kitus turtus, kiek į jų vaidmenį istorijoje, pačias asmenybes, taigi džiaugiuosi šių personažų aktualėjimu...

Pokalbio vedėjas Rimvydas Valatka kalbino tris

istorikus – Raimondą Ragauskienę, Genutę Kirkienę ir, regis, aktyvų lenkiškojo dėmens LDK istorijoje puoselėtoją Alfredą Bumblauską. Priminta, kad šią garsią, LDK aukštus postus užėmusią giminę sudaro dvi pagrindinės atšakos (išskiriama ir trečioji, tačiau ji anksti nutrūko): Biržų – Dubingių ir Nesvyžiaus – Olykos. Nuo XVI a. tai jau europines tradicijas (ne tik prabangą, bet ir, pavyzdžiui, mecenatystę) perėmė didikai. Suprantama, pokalbyje dažniausiai minėti Mikalojus Radvila Juodasis ir Mikalojus Radvila Juodasis (išskirsiu šį, man asmeniškai įdomiausią *personažą*: suvaidinęs ypatingą vaidmenį Lietuvos reformacijos istorijoje, kūręs savarankišką evangelikišką bažnyčią, aštriai diskutavęs su popiežiaus legatu – polemika su juo buvusi publikuota ir tapo įtraukta į Vatikano draudžiamų knygų sąrašą...), nepamiršti Jonušas Radvila, Radvila Našlaitėlis, Barbora...

Bumblauskas nepraleido progos įgelti *ultrapatriotams*. „primindamas“ jiems, kad lenkų kalba LDK ir Abiejų Tautų respublikoje išstūmusi ne lietuvių, o rusėnų (rašto) kalbą, kad Radvilos Juodojo Brastoje išspausdinta Biblija – lenkų kalba... Pabūsiu aš taja ultrapatriote ir priimsiu šį garbiojo profesoriaus smūgį, galėdama jam tik replikuoti: visa tai – būtajį visuotinių lenkų kalbos išsigalėjimą – mes žinome; telieka ir jums, lenkiškojo paveldo propaguotojams, prisiminti, kad Lietuvos valstybė XX a. lietuviškojo etnos ir lietuvių kalbos pagrindu kurtą sąmoningai (nenuneigiant lenkakalbio, lotynakalbio ir pan. paveldo, bet tęstinumo išsizadant).

Literatūrologės Viktorijos Daujotytės dėmesys amžininkams kūrėjams yra išsiskleidęs ne vienoje knygoje (Sigitas Geda, Onė Baliukonė, Jonas Strielkūnas ir kt.). Šįkart ji pristatė knygą, trumpai įvardytą „Sofija“ (kaip pati akcentavo: pavadinime, be šio vardo, negalėję būti nieko daugiau). Asmenybė – Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė – išties visiems „pažįstama“, gal labiau kaip mūsų genijaus Mikalojaus Konstantino Čiurlionio didžioji, šviesioji meilė, mažiau kaip „žmogus sau“ – kūrėja, visuomenės veikėja, tiesiog – stipri asmenybė. Daujotytė priminė, kad ir paskaitose mėgdavusi skaityti apie Kymantaitę-Čiurlionienę; tai asmenybė, neišvengiamai susisiejanti su daugeliu XX a. lietuvių kūrėjų (J. Baltrušaičiu, S. Nėrimi, Vydūnu), įsiterpanti tarp kitų moterų veikėjų (F. Bortkevičienė, G. Petkevičaitė-Bitė ir kt.). Kymantaitė-Čiurlionienė turėjusi stiprų vidinį imperatyvą, gebėjusi jį derinti su laisva valia, pasižymėjusi vadės talentu (greta kūrybinio). Sofijos pasišventimą *čiurlioniškajam* likimui liudijanti dviejų (vestuvinių) žiedų simbolika: visad mūvėjusi savąjį ir Kastuko, jie tarsi suaugę į vieną...

Knygos leidėjas G. Vaškelis pagyrė ir jos vizualią pusę – čia daug nuotraukų, kai kurios skelbiamos (anūkės D. Palukaitienės dėka) pirmąkart.

Tiems, kuriems rūpi moters veikimo erdvė ir galimybės XX a. pirmosios pusės Lietuvoje (o tai išties svarstymų ir studijų vertas klausimas), turėtų būti įdomi ir istorikės, besidarbuojančios Kaune, Istorinėje prezidentūroje, Ingridos Jakubavičienės knyga „Duetas: Antanas ir Sofija Smetonos“. Tuo labiau kad skaitymą galima pradėti nuo pirmosios, irgi ne taip seniai pasirodžiusios autorės knygos „Seserys: Sofija Smetonienė ir Jadvyga Tūbelienė“, supažindinančios su dviem Chodakauskaitėmis. Suprantama, „Duetas“, pristatantis prieškarį *pirmąją porą*, perpina keletą klotų (ir istorinio konteksto, ir psichologinės veiksmų motyvacijos, ir pan.). Autorė, „teisindama“ savo pasirinkimą, pažymėjo, kad nepriklausomybės laikotarpiu pasirodė visai nedaug veikalų apie patį prezidentą Smetoną, be to – dar gana gajūs niekinantys jo asmenybę ir veiklą stereotipai. O juk „autoritarinis režimas“ – vienas iš dažniausių Smetonai metamų kaltinimų – tuometėje Europoje nebuvo retas dalykas. Nereikia pamiršti istorinio konteksto: Lietuva buvo apsupta agresyvių kaimynų – Rusijos, Lenkijos, Vokietijos... O Sofija Smetonienė tikrai turėjusi savo vyrui įtakos, buvusi už jį net veiklesnė, ryžtingesnė. Jei ne jos palaikymas, Smetona, labai vertinges šeimai, ko gero, nebūtų atsidėjęs politinei veiklai. Autorės nuomone, dar neišnarpliota Smetonų žūties mįslė. Telieka laukti naujų tyrimų (tik, deja, istorikė pasiguodė, kad Lietuva menkai finansuojanti archyvinės studijas užsienyje – štai ir JAV galėjusi pasidaruoti tik vietinių dėka).

Kai kada (autobiografijose) autorius pats tampa personažu, kai kada (pokalbių knygose) šie vaidmenys iš dalies sutampa. Pastarąjį atvejį, matyt, liudija knyga, kurios pavadinimas „Taip, laimingas“ turi paantraštę: Kardinolą Audrį Juozą Bačkį kalbina Antanas Gailius. Abu šiuos autorius-personažus vadovė Sigita Maslauskaitė. Gailius, šios knygos iniciatorius, prisipažino, kad jam rūpėję išsklaidyti viešumoje (t.p. iš TV transliacijų) susiformavusį uždaro, nekalbaus, rūstaus Bažnyčios atstovo vaizdinį – nes pats pažįstas kardinolą kaip šiltą, humoro jausmo nestokojantį žmogų. Įdomu, kad šie uždaro, susikaustymo vaizdiniai (ar stereotipai) buvo abipusiai: tiek visuomenei vertinant iš svečių šalių sugrįžusių dvasininkų, tiek šiam – mūsų katalikų bendruomenei (o gal ir bendrai lietuviams). Eminencija Bačkis pasiguodė, kad daug laiko praleidęs Prancūzijoje, Italijoje, atvykęs Lietuvon dažnų jautė žmonių uždaroumą, net kunigų sustabarėjimą: štai jam priekaištauta, kad televizijos laidose pasirodęs ne su bažnytiniais rūbais, o iš parapijonių nereikalaujamas pasveikinimo „Garbė Jėzui Kristui“...

Ko gero, gausiai į šį mugės renginį susirinkusiems Jo Eminencijos paveikslas išties nusidažė šiltesnėmis spalvomis...

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

Paralelinės pramogos

Net ir be mažamečių į mugę atėjusiems rekomenduotina apsilankyti vaikams skirtoje erdvėje – Knygų šalyje, kur visad daug spalvų, šurmulio, kūrybinio įkarščio, veiksmo... Nemažai erdvės (be mugėi privalomų prekystalių su knygomis) čia skirta praktiniams mažųjų lankytojų užsiėmimams: spalvinimui, spausdinimui mašinėle, knygrišybai ir pan. Yra ir scena, kur knygų pristatymai virsta spektakliukais. Užsukusi žvilgtelti į šį margą klegesį, aš, pavyzdžiui, pataikiau į Maironio lietuvių literatūros muziejaus organizuotą tarsi viktoriną, tarsi žaidimą: scenon kviesti vaikai savanoriai, turėję iš poros eilučių atspėti, apie kokią personažą kalbama, tada – iš nemenkos krūvos išsirinkti atitinkantį rūbą, jį užsivilkti (mergaitės noriai tapo princesėmis) ir perskaityti jau ilgesnę ištrauką...

Gal ne nuo pirmųjų mugių, bet jau daugelį metų šalia pagrindinio paviljono (su knygų stendais, prekystaliais ir keliomis renginių salėmis) yra „okupuotas“ ir gretimas pastatas, kuriame įkurdintos Kino salė ir Muzikos salė, o šiemet iš pagrindinės erdvės perkeltas ir Bukinistų pasažas.

Dar nėkart nesugundžiau užsidaryt Kino salė, nors literatūrinės tematikos dokumentika ar romanų ekranizacijos ir domintų (štai šiemet iš sutiktųjų – o šis nuolatinis pažįstamų veidų šmėžavimas minioje yra dar vienas žavus keturdienio komponentas – girdėjau komplimentus juostai apie mūsų tapytoją, gyvenantį Varšuvoje, Stasį Eidrigevičių; beje, šiemet pristatysiu ir pirmą savo literatūrinę knygą – aukštaičių tarme parašytą poemą „Giedanti gaidžio galva“).

Bet į Muzikos salę valandėlės pramogai užsukau – pasirinkau intriguojantį koncertėlį: „Moterys iš Paryžiaus, vyrai – iš Milano“. Tai Operos ir baleto teatro pristatyta programa – scenoje sukūrus salonėlio (ar restoranėlio) įvaizdį, pora merginų atliko operų arijas ir pora vyriškių – neapolietiškas dainas (tikėkimės, ateityje jų pavardės iširsės klausytojų sąmonėje, dabar jos – kaip pristatyta: LOBT stažuotojų – bent man nieko nesakė). Visai smagi buvo ši pusvalandžio pramoga – o labiausiai širdį virpino akordeonas, gerokai dainų ir arijų žavesį sustiprinęs.

Bukinistų erdvę irgi buvo proga apžiūrėti – „pakeliui“, nes nutariau sudalyvauti prof. Domo Kauno (knygotyrininko ir knygų, pirmiausia – Mažosios Lietuvos, kolekcionieriaus) „ekskursijoje“, tam reikėjo iš salės pakilti į balkoną. Žinia, ekskursuota buvo ne erdvėje, bet laike, renginys vadinosi „Ekskursija po XL Vilniaus Aukciono, skirto antikvarinėms knygoms, lotų ekspozicijai“ (Regis, šis aukcionas buvo dar viena šiemetinė Knygų mugės naujovė ir atšaka – bet kitądien surengtame aukcione dalyvauti nepretendavau). Baltas pirštinaites mūvintys talkininkai iš po stiklo vis ištraukdavo jau vien įrišimų akį traukiančius egzempliorius (buvo ir kuklios išvaizdos leidinėlių), o knygius Kaunas

Antikvarinių knygų aukcionas Bukinistų pasaže

įvardydavo: štai M. Valančius, štai M. Sarbievičius, o štai – mažlietuviška Biblija, privaloma kiekvienos šeimos Knyga, jų būta net proginių: tarkim, vestuvių proga jaunavedžiai gaudavę puikiai įrištą, apkaustais puoštą, jų vardais paženklintą Bibliją...

Didieji svečiai

Prieš mugę surengtoje spaudos konferencijoje Lolita Varanavičienė, viena iš organizatorių bei leidyklos „Tyto alba“ vadovė, apgailestavo, kad ne visų kviestų užsienio rašytojų sulauksime ir iš atvykstančiųjų būrio išskyrė tris svarbiausius vardus: Andrejus Kurkovas (rusiškai rašantis; Ukraina), Lucinda Riley (Jungtinė Karalystė) ir Marina Stepnova (Rusija). Gal yra progos pasišaipyti: „savi marškiniai arčiau kūno“ (abi viešnios – „Tyto alba“ autorės), bet tikiu, kad išties tai dėmesio verti rašytojai. Riley nesugebėjau išvysti, bet džiaugiuosi nepražioplinusi susitikimų su kitais dviem „svarbiausiais“.

Eidama į susitikimą su A. Kurkovu, laukiau dramatiško pokalbio – gi rašytojas pristato ir romaną „Bikfordo pasaulis“, ir išties dienoraštinius „Maidano dienoraščius“. Bet renginys prasidėjo smagiai žaismingai: moderatoriaus Rimvydo Valatkos užklaustas apie pažintį su Kukučiu (žymiuoju, keistuoju Marcelijaus Martinaičio poezijos personažu), Kurkovas pasisakė dar septyniolikmetis perskaitęs tų eilėraščių vertimus į rusų kalbą, kai kuriems sukūręs muziką, turėjęs progos vieną jų į telefono ragelį sudainuoti ir Martinaičiui... Sėdęs prie sintetatoriaus (?), rašytojas ir mums padainavo pora žavių – absurdiškumu – Kukučio baladžių... Žinia, paskui pokalbis nukrypo į rimtesnes temas – Ukraina, Maidanas, Rusija... Buvo justi, kad Ukraina rašytojui yra tikroji tėvynė.

Į M. Stepnovos romaną „Lazario moterys“ ir „Italų pamokos“ pristatymą, tiksliau – į Giedros Radvilavičiūtės pokalbį su rašytoja iš Rusijos, neveltui suplūdo galybė klausytojų; ne iš vieno paskui girdėjau pagiriamuosius žodžius, pirmiausiai skirtus viešnios kalbintojai. Pati Stepnova į daugumą mūsų šiemetinės Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatės klausimų (pvz., apie jos romano pirmo sakinio daugiasluoksniskumą, iškart provokuojantį keltą interpretacijų sureaguodavo komplimentu, galiausiai įvertindama: rašytojai yra geriausi skaitytojai. Abi pašnekovės demonstravo ir gelmingas išvalgas, ir žaismingumą (pvz., Radvilavičiūtė su „naivia“ nuostaba įvertinusi, kad herojės pamildamos pameta galvą, prisipažino pati to niekad nepatyrusi ir išreiškė viltį, kad dar ne viskas prarasta...). Stepnova, matyt, vertai giriama už stilių, turtingą kalbą: perskaitytos ištraukos iš originalo ir vertimo tai paliudijo.

Minėtoje spaudos konferencijoje kažkas Varanavičienės sąrašą dar papildė: dailininkės Sigutės Chlebinskaitės dėka mugėn atvyksta viena žymiausių iliustratorių, po metų kitų ir devyniasdešimtmetį švėšianti Hanso Kristiano Anderseno premijos laureatė iš Čekijos Kvėta Pacovská. „Knygų šalyje“ kabėjo jos plakatų parodėlė, o aš tapau liudininku, kaip buvo išgraižstyta – daugiausia „kolegų“ dailininkų, menotyryninkų – jos originaliosios (ne Lietuvoje leistos) knygos vaikams, pvz., abėcėlė. Akis užmatė, kad jos žavios ne „dailiais paveikslėliais“, bet pirmiausia konstruktyvumu: atvertus vis kas išsilanksto... Praturtėjusių (nepagailėjusių tam smarkiau atverti savo pinigine) eilutė kantriai laukė – žinau, kad sulaukė – pasirodant dailininkės, buvo numatyta autografo valandėlė, palūkuriavusi ir aš (vien tykodama kadro – ne autografo), vis dėlto lėčiau į numatytuosius renginius.

Kvetos Pacovskos iliustracijų paroda

Diskusijos

Diskusijos ne vien literatūrinėmis, bet ir bendresnėmis kultūrinėmis ar visuomeninėmis temomis tradiciškai yra būtinas Knygų mugės programos komponentas.

Kai kada ir knygos, net grožinės, savo tematika atliepia karštosioms pasaulio aktualijoms. Štai vienas renginys įvardytas: Michelio Houellebecqo romaną „Pasidavimas“ pristatantis pokalbis „Literatūra, pranašaujanti Europos saulėlydį“.

Poetui Dariui Pocevičiui provokuojant, romano problematiką – o ji smarkiai koreliuoja su šiandienine „pabėgėlių“ aktualija – gvildeno literatūrologas Vytautas Bikulčius bei orientalistas Egdūnas Račius. Romanas aptartas kaip pranašinga utopija (tarsi numatytos „Charlie Hebdo“ žurnalistų žudynės). Tai gi Europai nesunitvarkant su plūstančiais pabėgėliais, įvairių šalių visuomenėms dalijantis į priešingas stovyklas – svetinguosius ir priešiškuosius, šis Prancūzijos autorius savo romane piešia tokį vaizdą: šalyje valdžią laimi musulmonų brolija. Herojus – prancūzas intelektualas – iš pradžių pasimetęs, po to tarsi „prisijaukina“ naująsias perspektyvas – poligamijos galimybę ir pan. Artimųjų Rytų žinovas Račius pasišaipė iš tokios musulmonų interpretacijos – esą romanas labiau vaizduoja vakariečio vyro fantazijas nei islamiškojo pasaulio realybę, kuris toli gražu nesąs vientisas, vienaprasmiškas... Ne pirmąkart teko išgirsti Račių, kritikuojančių miglotas mūsų žinias, stereotipus, pažymintį ir didelius skirtumus tarp įvairių musulmoniškų šalių, ir paties arabiškojo pasaulio įvairovę... Vis dėlto – dėmesį perkeliant nuo romano siužeto į šiandienines Europos aktualijas, manęs neįtikina, kad mums giliau pažinus musulmoniškojo pasaulio subtilumus, tai esmingai palengvintų krizės sprendimą. Klausimas, mano galva, yra: ar pabėgėlių srautas valdoma problema, ar jau nebe. Pastaruoju atveju – kokia tarpusavy besiskirianti įvairovė beatplūstų ir kokio didumo procentą joje sudarytų „gerieji“, „taikieji“ ir pan. – Europai gresia suirutė.

Socialinis matmuo, suprantama, kiekvieno patiriamas jautriau, skaudžiau nei teoriniai konstruktai. Galbūt todėl diskusija „Naujosios medijos ir vaizduotė“ tapo asmeniškai angažuotu pokalbiu apie šiuolaikinės – technologinės – visuomenės bėdas. Filosofas Naglis Kardelis iš teorinių pozicijų dar pagvildeno sąvokos „fantazija“ reikšmę, bet, išeidamas į socialinį lygmenį, perspėjo: šiuolaikinėje kultūroje esama gatavų ruošinių, „lervų“, parazitiskai funkcionuojančių, ne tik neskatinančių mūsų kūrybinių galių, bet ir trikdančių, sėjančių baimę (pasitelkti konkrečius pavyzdžius palikta mums, klausytojams). Jo kolega (ir poetas, o pastaraisiais metais – ir aktyvus visuomenės veikėjas) Vytautas Rubavičius iškart ėmėsi demaskuoti ir „vaizduotės ruošinių“ (galime suprast: psichologinių, socialinių, kultūrinių stereotipų) primetamus pasirinkimus, ir virtualiųjų tinklų blokuojamą realų bendravimą, ir galingą *public relations* įtaką, mūsų dažnai neįsisąmoninamą... Vis dėlto jis pasiūlė viltingą išeitį: reikia skaityti knygas.

Nukelta į 8 psl.

ALVYDAS ŠLEPIKAS LAPĖ

Novelė

Oskarui K.

nuneš nuneš tave, dantim sukandus
grauzolė lapė, dvelkianti trūnėšiais

Aidas Marčėnas. „Vasario šaltis“

Vabzdžiai čia kitokie. Jie tylūs ir rudeniškai lėti – musės raudonomis akimis ir pailgais persviečiamais sparnais, išvogotais kapiliarų, ilgakojai uodai, sparvos ir didžiuliai pūkuoti šilkaverpiai, bejėgiškai bandantys kopti lango stiklu, – tik iš įpročio, bet ne iš baimės besipriešinantys artėjančiai žiemai.

Zuikialūpio, strazdanoto berniuko žvilgsnis šaltas ir drėgnas, jo rankos apkramtytais nagais ir nenatūraliai raudonos tarsi nuo šalčio. Jis varto seną, aprūkusią geltonlapę knygą, pilną keistų graviūrų, išraitytų raidžių, gotikos ir baimės. Jis sėdi prie lango, nugara į kambario tamsą, veidu į rugsėjo šviesą, stebi rėplinėjančius naktinius drugelius, vis krintančius ant atverstos knygos puslapių. Knygoje šoka inkvizicijos liepsnos, ryjančios prie stulpo pririštus eretikus. Jų veidai bejausmiai. Bejausmiai ir kareiviai, bejausmis iečių miškas, bejausmė vienodai galvas palenkusių žmonių minia. Plaukuotos peteliškės snara it pelenai, vis suburzgia jėgų netekusi geltona vapsva, sunkiai kvėpuoja – jos pilvelis trūkčioja, pasirodo ir vėl pasislepia nuodingas vabzdžio geluonis.

Pro dvigubą langą berniukas mato prie daržinės pririštą dėmėtą senelio šunį Pinčiuką, kuris skaliuja aukštu balsu, pikta šiepias rodydamas senas geltonas iltis, stojas ant užpakalinių kojų, režiasi iš paskutiniųjų, dūsta bandydamas pasiekti jo taip nemėgstamą kaimynę Stefą, atėjusią vandens iš jų šulinio. Ji stovi vidury kiemo ir, nekrepdama dėmesio į pririštą pikčiurną šunį, kažką nesuprantama greitai tarška seneliui, papsinčiam popirošą. Stefa žema ir plati, o senelis aukštas ir tvirtas – gyslos ir kaulai: Stefa kalba užvertusi galvą aukštyn. Prie jos kojų stovi sklidinį vandens kibirai, ant pečių – naščiai.

Berniukas girdi tos senos liežuvautojos balsą, kuris pinasi su šuns skalijimu, kartais nugirsta minint savo vardą – Simas, kartais kažką apie nuodėmingą mirtį, bet stengiasi nesiklausyti jos šnekos, pastebi, kad senelis nervingai kažką vis atsako, galiausiai mato, kaip perpykęs jis nusviedžia ant žemės rūkstantį popirošą, pakelia ranką ir energingai kažką tai senei šaukia. Gal net grasina. Stefa skubiai kabina naščių kablius už kibirų lankelių ir pateliūskuodama skuta iš jų kiemo tolyn, ten, kur pamiškėj matyti geltonuojantys jos dukters namai.

Berniukas, matydamas visa tai, keistai pakreipia galvą, kaip kareivis iš pageltusios graviūros, akimirksnį galėtų pamanyti, kad jo lūpomis nubėga vos pastebimas šypsny, nors greičiausiai tai tik atsispindėjęs Stefos kibiro vandeny besiplakantis rudeninis saulės zuikutis.

Stefa, paėjęjusi keletą skubių žingsnių, atsiska, mosuoja dešiniu kumščiu ir pikta iššaukia Simo seneliui, grūmodama ar pašiepdama, velniuodama, tikriausiai ir karkdama it sena nebeapkreipianti miškinė varna, – senelis nusispjauna ir nusiuka, Pinčiukas vis loja, tyliai krinta geltoni medžio lapeliai.

Simas žiūri į liepą prie tvartelio, ji lyg gindama (nors tai ne tiesa) laiko apglėbus mažesnę už save obelį, ant kurios šakų dar kybo keli rudeniniai balti obuoliukai. Keista, tačiau obelis beveik jau be lapų, o liepa kol kas tik nutaškyta geltoniu – tai pirmieji rudens skinami lapai, jų baltos dėmelės šmėsčioja tamsiai žaliame medžio lapyne, – tarytum ji sirgtų vėjaraupiais.

Šilkverpis krinta pavargęs, jis kutena berniuko pirštus, lėtai velka didžiulius savo sparnus tiesiog per raides, per nusidėjėlių, kareivius, inkvizitorius, per vyskupo tiarą, per dideles kaip obuoliai miestelėnų akis ir per nuodėmes valančią ugnį.

Berniukas staiga suglaudžia knygos puslapius palaidodamas didelį pūkuotą drugį seno popie-

Rašytojas Alvydas Šlepikas

riaus kape.

Jie išsuka iš kiemo ir smagiai žingsniuoja miško vieškeliu: senas aukštas žmogus ir pablyškęs berniukas. Žvirgzdas girgžda po jų kojomis, aplinkui tvyrantis rudens rūkas migdo skarotas eglės, kirtimuose vešičius lazdynus. Pakelėje tarp seniai jau bežiedžių, tačiau vis dar mėlynai žalių ugniažolių šliaužia sraigė, sunkiai velka drėgnus savo namus. Berniukas trumpam pritupia prie skubančio į rudeni moliuko, atsargiai paliečia pirštu jo ragučius – sraigė išsigąsta, slepiasi saugiam kalcio kiaučiui. Kažkur traksteli šakelė, nuo medžio pabyra sunkūs lašai – tai paukščiai ar voverės trumpam pažadino snaudžiančius medžius. Tačiau berniukui nedrašu atsilikti nuo senelio, jį gąsdina tie atklystantys iš miško tylūs, paslaptingi garsai. Jis galėtų prisiekti, kad akimirksnį jaučia kažkieno žvilgsnį.

Jį persmelkia šaltas nepažįstamų akių spindulys.

Miške švysteli blyški dėmė, eglėnėlio tamsoj sumirga keistos švieselės ir pranyksta.

Vaikui pašiuropsta oda, o sraigė vėl iškiša savo ragučius, tačiau berniukui ji jau nebeįdomi. Jis nubėga į priekį, pasiveja plačiais žingsniais žengiantį senelį ir išikimba į jo suskirdusią, seną, bet vis dar tvirtą ranką.

Miškelis pasibaigia. Tylu. Vienodai girgši žvyras. Girdėti toluoje sumūkiančios karvės. Rūkas – kaip pienas. Miško kerai išsisklaido, baimė išgaruoja: vos įžvelgiami rūke, ant kiekvieno pakelės stulpo kaip geniai kybo elektrikai ir moja praeinančiam vaikui bei jo seneliui. Vaikui smagu – jis mato žmones aukštai virš žemės, net pro rūką tarytum didelės šypsenos spindį jų metalinės nagės. Berniukas taip pat nusišypso, – keisti tie žmonės stulpuose, it nukryžiuoti Spartako kariai.

Senelis pamoja elektrikams kepure.

Vienas iš jų (berniuko draugas), Vincelis, mojudamas ranka ir šypsodamasis iki ausų laimingo žmogaus šypsena, klausia:

– Kur iškeliaujat, vyrai?!

– Pas draugus, – atsako senelis. – Pas draugus, – pakartoja.

– Reikia, reikia! Simai, aš tau turiu dovaną! Gaudyk! – jis įkiša ranką į užantį, išima kažkokį ryšulėlį ir meta žemyn. Senelis pagauna. – Kaip žadėjau! Lakūno šalmas ir akiniai!

– Tokie kaip Dariaus ir Girėno? – šypsodamas klausia senelis.

– Kaip Dariaus ir Girėno, – atsako Vincelis – gėnys. – Apsaugo nuo audros ir ugnies, ir nuo blogų bobų žvilgsnių!

Berniukas atsargiai paima ryšulėlį: į odinį lakūno šalimą įsuktus akinius. Iš džiaugsmo berniuko akys plačiai atmerktos. Jis nekantriai užsimaukšlina šalimą ir užsideda apvalius akinius. Senelis padėkoja Vinceliui ir jie žengia tolyn į balto rūko maris. Už nugarų likęs Vincelis uždainuoja:

– Darius ir Girėėėėnas perskridooooo Atlantaaaaa...

O stulpuose sutūpę elektrikai jam pritaria dar niu padangių chorū:

– Bet į žemę kriiiiiiiiiito ant smėlėto krantooooo...

Senelio ir berniuko širdys prisipildo ir džiaugsmo, ir liūdesio, jie tolsta ir klauso vis dar aidinčios dainos. Ji tokia graži. Ataidi iš rūko.

Krinta į krūvą nuvytę, tačiau dar drėgni bulvienojai, bet kvapnūs dūmai vėl pamažu prasisunkia iš apačios, smarkėja vingiuota jų srovė, tyliai sprag-

si gelmėj rusenanti liepsna. Trota eina atgal, didžiulėmis šakėmis renka Klevinio nupjautus bulvienojus ir neša į didelį, vis neįsidegantį laužą. Senis Pusvaškis sėdi ežioje ant akmens, žiūri į dūmus ir papsi juoda didžiulę pypkę, prikimestą dvokiančios tabokos.

Simas ir senelis pasuka iš vieškelio tiesiai į dirvą. Jie prieina prie dirbančių kaimynų, senelio draugų. Tie sustoja, paduoda seneliui rankas, paskui taip pat rimtai pasisveikina ir su Simu. Tų žmonių veidai tokie pat raukšlėti kaip ir senelio. Jie plačiai šypsosi, patenkinti dirbamu darbu, tyliu rudens rytu, bulvių derliumi, kuris dar snaudžia po jų kojomis, žemėje – mažuose molio karsteliuose.

– Sveiki, – sako senis Pusvaškis ir išpučia dūmus. – Gražūs akiniai, Simai, kaip pas *kombainiorą*.

– Čia lakūno. Tokius Darius ir Girėnas turėjo, – ištarė Simo senelis, spausdamas ranką. – Prastai kūrėni. Vos smilksta.

– Kad jaunimas taip neša, taip verčia bulvinius, nespėja ugnis.

Simui keista, kad Pusvaškis vadina kitus jaunimu. Visi jie atrodo Simui vienodo amžiaus, vienodai susiraukšlėję, vienodai seni. Tik jo senelis aukštesnis už visus. Ypač už Pusvaškį, kuris ant akmens atrodo lyg nykštukas, išlindęs iš pelkės viksvynų.

– Reikia apmyžt laužą, tada tai jau degs, – sako Pusvaškis. – Pajėgsi, Simai?

– Neerzink vaiko, – burbteli senelis.

Simas ir senelis prisijungia prie dirbančiųjų, neša bulvienojus ir deda į rūkstančią krūvą, smagiai verčia, kartu su usnimis ir kiečiais. Kad ir suvytusios, tačiau duria usnys Simui rankas. Laikas lekia smagiai, tarsi pasišokinėdamas. Senis Pusvaškis kažkur išėina. Neilgam. Kol vyrai pabaigia rinkti bulvienojus, jis grįžta, išsitraukia smagų butelaitį degtinės, į laikraštį suvyniotų lašinių, duonos, svogūno, porą paraugintų agurkų. Viską padeda ant ežios akmenų, atpjauna lenktiniu peiliu svogūno ir lašinių, padeda ant duonos riekės, šelmiškai mirkteli Simui, paskui nuvalo švarko skvernu iš kišenės ištrauktą briaunotą stiklėlį, atkemša butelį, pila skaidrią degtinę.

Vyrai susėda. Kas ant akmens, kas ant nulinčios žilvičio šakos. Juos supa žilvičiai, bulvių laukas, raziėnos, vieškelis, netolimas alksnynas, pro pamažu skystantį rūką prasišviečiantys Pusvaškio trobesiai anapus keliuko.

– Nebegaliu net bulvienių nupjauti. Skauda sąnarius. Ot atėjo laikai. Gerai, kad jūs jaunesni, – sako Pusvaškis.

– Kiek jau mes ten jaunesni, – numoja ranka Trota.

– Imk lašinių, Simai, – siūlo Klevinis.

– Imk, Simuk, nesisarmatyk, – ragina senelis.

Simas stovi, žiūri į ištįstą Klevinio ranką su lašiniais, duona, supjaustytu svogūnu ir atrodo, kad čia visai nedalyvauja. Kleviniui, matyt, pasidaro keistai neįdomu nuo apvaliais lakūno akiniais pridengto berniuko žvilgsnio, jis atitraukia ištįstą ranką.

– Kaip nori. Kaip nori...

– Jeigu valgyt nenori, eik pažaisk, eik laužą pakūrenk, paieškok pakrūmiaus sausų pagalių, gal labiau įsidegs, – sako senelis.

Vaikas apsisuka ir nueina šakele stuksendamas sau per raudonus guminius batus. Senelis nulydi berniuką žvilgsniu, išlenkia stiklėlį degtinės ir nuleidžia galvą.

– Padla ta miesčiunka, – sako Klevinis.

– Kaip gali savo vaiką palikt, – jam pritaria Trota. – Negali, juk vaikas – tavo kraujas. Mano sūnus į kalėjimą papuolė. Kai klausinėjo tardytojas, sakiau sau, – tylėsiu, viską darysiu, kad tik nepasodintų, kad tik neišvežtų. Kad ir banditėlis, pijokas, bet vis tiek juk sūnus. Kaipgi gali savo vaiko atsisakyti? Bjaurybė ta tavo marti... Nors kiek jau Danius man bloga pridare, kiek kraujo sugadino... ir motina per jį anksčiau laiko kapuose... ir aš be sveikatos... bet vis tiek juk sūnus... kad ir kas atsitiktų, bet vaikas lieka vaikas... juk tavo... kaip gali atsisakyti... negali... geriau jau tegu ranka nudžiūva...

– Nepradėk vėl apie Danių, nepradėk, – pyksta Pusvaškis.

– Padla ta tavo marti, bjaurybė, per ją ir Adomas... ne jis vienas per tokias kaip ji galvą į kilpą...

– Ką jūs čia kaip susitarę vis apie mano sūnų, ko jūs vis... dar vaikas išgirs...

– Kad Simas gal nieko nesupranta... Kaip jūs susišnekate? – klausia Pusvaškis.

– Jis viską supranta. Viską. Labai protingas ber-

niukas. Vis skaito knygas.

– Ir tyli?

– Ir tyli.

Berنيukas supa rūkas; siluetai, išnykstantys rudinėje migloje; karklai, eglaitės, rūkstantis bulvienoju laužas, dirva, ražienos su šiaudų kupetai-tėmis, kiek toliau – pastatai, karvės anapus vieškelio. Palei dirvą barškėdama pieno bidonais, skimbėio-dama geležlėmis pravažiuoja moteriškė. Ji padžeržgina Simui dviračio skambučiu. Berniukas laiko tik išsilaužtą lazda, kuria kapoja pavieškelės kiejams galvas. Kerta kaip tikras karys – jo galva nelyginant šarvai saugo lakūno akiniai ir kiek didokas odinis šalmas, jo rankoje spindintis kardas Eskaliburas, todėl jis nenugalimas. Lėkia priešų galvos nuo pečių, kardas švilpčioja ore, žybsi jo asmenys. Riteriai yra teisingi ir išdidūs, jie kovoja dėl garbės ir dėl šaunumo, jie nieko nesigaili, jie yra teismas ir tiesa, jie neša ugnį ir kalaviją, jie pakelia skydus ir užstoja saulę, jie pakelia ietis ir jų antgaliai švyti Šventojo Elmo ugnimis, – švytintis Viešpaties karių miškas.

Laikas slenka. Ruduo traukia viską į save kaip didžiulis magnetas. Rūkas leidžias žemyn.

Vaikas nuleidžia kalaviją – riteris pavargo mūšyje, tačiau priešai nugalėti. Mūšio lauke lavo-

dalys didžiulės sunkiai nusakomos, ilgas dienas jį slėgusios baimės. Liepsnos drasko rūko vystyklus, išlaisvina visus: Simą, senelį, Pusvaškį, Trota, Klevinį, išlaisvina Simo mamą Elena, atskiria nuo to didžiulio tamsaus žmogaus gauruotomis rankomis, išlaisvina jo tėvą Adomą, nutraukia jį veržiančias virves, išgydo jų kančią.

Žiezirbos kyla aukštyn, į juoda pro rūką atsivėrusį dangų ir susimaišo su mažytėmis žvaigždėmis.

– Einam namo, Simuti, – sako senelis.

Senelis greitai užmiega. Jo garsaus švilpesio prisipildo visa troba. Simas atsikelia, išeina į kiemą. Inkščia ir vizga tamsoje senelio šuo Pinčiukas. Vaikas prieina ir atriša šunį, paleidžia jį laisvėn. Šuo, nežinodamas ką daryti, iš džiaugsmo cypdamas, amsėdamas bėga ratais po kiemą, o paskui nukuria kaimynų sodybos link. Vaikas tyliai pastovi kieme, pasiklauso – šuo galėjo pažadinti senelį, tačiau nieko – tylu. Tik tolumoj ūkčioja kažkoks paukštis, sumūkia galvijai, netolimo miškelio medžių viršūnėm nuošia vėjo šuoras, matyt, prisiminęs vasarą kaip išprotėjęs čirpia žiogas, nes kad ir ruduo, tačiau naktis šilta. Simukas girdi, kaip tvartelyje žvygteli kiaulė, pro miegus sukudakuoja vištos.

Vaikas dar pasiklauso, paskui atkabina kablį, nedrąsiai atidaro daržinės duris. Jam atrodo, kad šir-

liepsnos. Berniukas atsitraukia prie jazminų krūmo ir stovi ramus – jo veidas bejausmis, galva kiek palenkta ant šono. Didžiuliuose lakūno akinuose atspindi liepsnos – jis dabar panašus į keistą pasakos personažą nykštuką ar piktą juokdarį su didelėmis liepsnojančiomis akimis.

Kiemas prisipildo žmonių: kažkas pažadino senelį, kuris bėga pirmyn, atgal, kibirais pila vandenį, – šis pranyksta kriokiančioje ugnies gerklėje. Jau ir gaisrinė lieja vandenį, laksto ir kažką šūkiauja kaimynė Stefa ir jos dukra Aldutė, čia ir Simono draugas Vincelis, kuris dabar, matyt, gaisrininkas, jis tempia iš tvarto (sujungto su daržine) putojančią ir besispyrojančią veršį. Kaimynai pila vandenį ant namo, kuris taip arti, kad gali užsiliepsnoti. Simas stebi viską iš už atokiau augančių krūmų, pro visuotinį triukšmą – žmonių šurmuli, ugnies kriokimą, šiferio pokšėjimą, gaisrinių ūžesį – jis girdi, kaip senelis jo ieško, šaukia: „Kur Simukas?! Kur Simas?! Ar nematėt Simo? Ar nematėt mano vaiko?! Simai! Vaikeli! Viešpatie, kur tu?!“ Senelis stovi viduryje kiemo, aplinkui jį sukasi visas gaisro pasaulis – šešėliai, žmonės, dūmai, liepsna. Senelis stovi nuleidęs rankas. Toks senas ir toks apgailėtinas. Simas žiūri ir jį iš slėptuvės. Žiūri pakreipęs galvą. Jo akys atspindi liepsną.

Staiga vaikas pajunta įbestą į savo pakaušį žvilgsnį. Kažkas žiūri į jį iš nakties, ir baimė kaip šaltas vanduo užlieja pečius, rankas, pasiekia kojų pirštus. Nugara nubėga pagaugai. Nevalingai įsi-tempia klausia, jis stengiasi išgirsti kokį trekstelėjimą ar žingsnius. Vaikas nori bėgti, tačiau šiandien jis jau nugalėjo baimę ir nebenori daugiau jai pasiduoti, todėl susikaupia ir pamažu atsisuka į miško pusę. Į tamsą.

Jis nenori išsigąsti.

Jis nenori išsigąsti.

Nenori išsigąsti.

Kiek toliau, už kokių dešimties žingsnių, stovi lapė. Liepsnojanči, ugninė lapė žiūri į berniuką. Ji švyti, bet nieko neapšviečia – vaikui tai pasirodo keista. Jis šypteli. Lapė apsisuka ir pasileidžia į mišką. Paskui sustoja, vėl atsisuka į Simoną. Šis stovi ir žiūri. Lapė sugrįžta, vėl apsisuka lyg kviesdama, ir vėl nubėga miško link. Berniukas pasileidžia paskui lapę. Ji bėga greitai, ji švysčioja tarp medžių ir tarp krūmokšnių. Berniukas vos spėja paskui. Miškas ima tankėti, aklinoje tamsoje bėgti sunku, veidą drasko šakos, tačiau Simas neatsilieka, jis kiek įmanydamas greičiau bėga paskui ugninį žvėrį.

Paskui medžiai prasiskiria, lapė sustoja miško laukymėje.

Simas išeina į keistai švytinčią laukymę – čia viskas aiškiai matoma.

Simas pamato žmogų, sėdintį ant didžiulio rąsto ir rūkantį cigaretę.

Priešais tą vyriškį smilksta laužas.

– Simai, – sako žmogus. – Ateik arčiau, nebijok.

Simonas eina artyn, jo širdis plaka dar smarkiau nei anksčiau.

Jis mato, kaip ugninė lapė glaustosi prie to žmogaus kojų.

Ji atsigula prie jo kojų ir žiūri žerinėjomis akimis.

– Tėti, – sako Simonas. – Tėti, čia tu?

– Negi nepažįsti manęs?

– Kodėl mane palikai?

Ugninė lapė prieina prie berniuko ir tarytum katė glaustosi jam prie kojų – keista, pamano Simas, ta liepsnojanči lapė visai nedegina manęs.

Senelis, Simo draugas Vincelis, kiti elektrikai, gaisrininkai, kaimynė Stefa ir jos dukta Aldutė, senis Pusvaškis, Trota ir Klevinis – visi, nešini deglais ir elektriniais žibintais, šukuoja mišką, ieško nakties tamsoje pasiklydusio vaiko.

Jie šaukia, ir jų balsai girdėti toli – miškas it didžiulis garsiakalbis sustiprina jų šauksmus. „Simai!“, „Berniuk!“ – šaukia ieškotojai. Naktis atrodo ilga, tiesiog begalinė rudinė naktis. Miškas ošia virš ieškančiųjų galvų, virš jų nerimo ir neviltingos. „Simai!“ – šaukia senelis. Jis tamsoj užkliuęs už medžio šaknies krinta, susižeidžia ranką, jaučia, kaip kraujas sunkiasi pro marškinių rankovę, jaučia, kaip ruduo geriasi į jo senas gyslas. Vincelis šuoliuoja mišku vis šūkčiodamas, vis šviesdamas žibintu po kiekviena kerplėša, po kiekviena egle, – nieko nėra.

Berنيukas girdi jo ieškančių žmonių balsus, mato šmėstelincias tarp medžių švieses. Jos pasirodo visai netoli, paskui – nutolsta.

Simonas apkabina savo tėvą. Tėvas ranka glosto jam galvą. Ieškančiųjų balsai vėl priartėja.

– Ša. Neatsiliepk, – sako tėvas. □

Dovilė Dagienė. Nuotrauka iš ciklo „Berniukas su lazda“

nai ir ginklų nuolaužos, kraujas ir purvas. Jis stovi nuleidęs rankas ir klausia tylos, jis stebi tyliai plaukiantį laiką: visi įklimpę laike tarytum kieseliu.

– Simai! – iš rūko pasigirsta senelio balsas. – Eism namo! Ateik čionai!

Senelis dar sėdi ant akmens, laiko rankose stiklę, kuri baisiai susiraukdamas išlenkia, ir Trotai supila paskutinius butelaičio lašus. Pusvaškis juokiasi:

– Dabar tau, Trota, reiks kviest mus talkon – buteliuką statyti.

Klevinis, nuėjęs prie karklų atlikt paprastų reikalų, kažką tyrinėja:

– Ei! – pašaukia nustebusiu, kiek kimoku balsu. – Pastipus lapė!

Seniai prieina, tikrai – pakrūmėje guli lapė. Berniukas taip pat mato nudvėsusį žvėrį. Lapės dantys prašiepti, lyg norėtų mirčiai išikibti į juodus skvernus, akys išštos maitvabalių ar išštos varnų, kailis pradėjęs dryksti gabalais.

– Kad nebūtų pasiutus, – sako susirūpinęs Pusvaškis.

– Šunys laksto palaidi, prilįs prie maitos...

– Geriausia būtų sudeginti, – sako senelis. – Einam, Simai, atnešim malkų, reikia sudeginti. Ugnis viską apvalo, viską išgydo... Visas ligas, visas bjaurastis... Viską.

Jie neša iš miškelio sausas šakas, uždengia jomis nudvėsusią lapę. Senis Pusvaškis greit subėgioja iki namų ir sugrįžta su benzino bakeliu. Gerokai šliūkšteli ant drėgnų šakalių. Laužas didelis kaip piramidė, ugnis plykšteli, išsiverčia didžiuliu kamuoliu, net apsvilina Pusvaškiui blakstienas, paskui greit įsikimba į medžių šakas, liepsnos veržias aukštyn. Berniukas žiūri į ugnį tarytum užburtas, jam rodo, kad ugnyje kartu su ta lapės maita dega

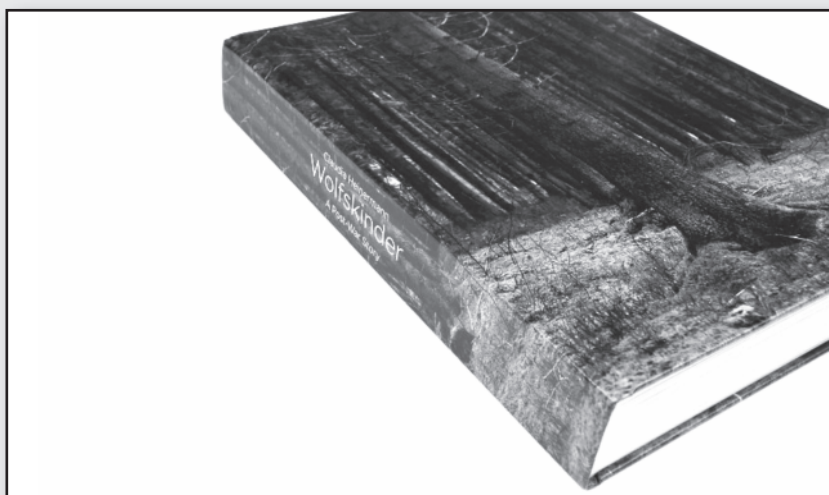
dies plakimas tampa garsesnis už visus aplinkinius garsus. Durys tyliai prasiveria – senelis visai neseniai sutepė vyrius. Iš vidaus plūsteli šviežio šieno kvapas. Berniukas atsargiai žengia į tamsą. Kelias akimirksnis jis pastovi visiškai nieko nematydamas, čia taip tamsu, kad galima prarasti pusiausvyrą – neįmanoma susigaudyti, kur viršus, kur apačia. Švysteli degtukas – šviesos rate išryškėja pilnas šieno prėslas, prie durų atremti grėbliai, šakės, rezginės šienai nešti. Toks įspūdis, lyg būtum giliai giliai po vandeniu – Simas nenustebtų, jeigu staiga ore praplauktų žuvis. Degtukas užgęsta, berniukas uždega dar vieną, kurį iškelia aukštyn virš galvos – liepsnelė apšviečia daržinės vidury esančią siją. Simas žiūri į šitą stambų, seną, perdžiūvusį, suskilinėjusį rąstą, į šitą didžiulę baimės ranką. Čia jis dar mažesnis, seniai seniai (taip jam atrodo), žaisdamas karą su savo įsivaizduotais draugais, tamsoje netikėtai galva atsitrenkė į kažką, kas pasirodė besą tėvo kojos, – tai šita baimės ranka laikė nugriebus jo tėvą Adomą. Simas bijojo šios vietos. Bet dabar nebijo. Jis staigiu judesiu čirkšteli iškart kelis degtukus ir meta juos baimei į tamsų jos veidą. Degtukai it šnypsčiantys meteoritai skrodžia besiraitantį iš skausmo tamsos kūną, jie sminga kaip liepsnojančios strėlės į išdžiūvusį šiūmetį sieną. Iš pradžių atsargiai liepsnelės mažais savo liežuvėliais lyžteli po smilgelę, tačiau staiga šoka ir linksmai spragsėdamos ima ryti baimės turtus. Berniukas stovi ir žiūri, tik stovi ir žiūri. Jo baimė seniai išsisklaidė, pranyko, ištirpo, jis apimtas keistos euforijos, it pašėlusis plaka širdis. Tas kerštas toks saldus. Liepsna lyžteli balkį, ji net ūžia, nebeįmanoma pakęsti karščio. Berniukas atsuka nugarą liepsnai ir iššoka į kiemą.

Daržinė it didžiulis kiniškas žibintas švyti iš vidaus, bet staiga pro visus plyšius, pro pastogę šoka

Kultūros kronika

Kovo 15 d. Giedrės Bartelt galerijoje „Troféjas“ Berlyne atidaryta penkių šiuolaikinių lietuvių metalo menininkų kūrinių paroda „Spuren“ („Pėdsakai“). Šiuolaikinis lietuvių metalo menas ir juvelyrika pasižymi conceptualumu, subtilumu, puikiu technikos ir amato išmanymu. Berlyne pristatomoje parodoje „Spuren“ savo kūrinius rodo penki skirtingų kartų autoriai: 2013 m. Vyriausybės premijos laureatė Birutė Stulgaitė, viena žymiausių lietuvių metalo menininkų, jaunesnės jos kolegės Šarūnė Vaitkutė, Eglė Čėjauskaitė-Gintalė, Vita Pukštaitė-Bružė ir jauniausios kartos autorius Benas Staškauskas, studijavęs Lietuvoje, Nyderlanduose ir Islandijoje. Parodoje pristatomi daugiau nei penkiasdešimt naujausių darbų; daugumas kūrinių sukurti specialiai šiai ekspozicijai. Tai trapūs ir subtilūs Vitos Pukštaitės-Bružės augalai-segės iš sidabro ir emalio, aristokratiški ir santūrūs Šarūnės Vaitkutės darbai, į lietuviškąją tradiciją atsiremiantys Eglės Čėjauskaitės-Gintalės papuošalai ir šiuolaikine kalba kalbantys masyvūs, ekstravagantiški Beno Staškausko kūriniai iš lavos, betono ir aukso.

Kovo 11 d. Liuneburge (Vokietija) po kelerių metų pertraukos duris atvėrė Rytų Prūsijos muziejus, pakvietęs į fotografės Claudios Heinermann parodą „Wolfskinder“ (Vilko vaikai). Olandijoje gyvenanti vokiečių fotografė Claudia Heinermann savo nuotraukose pasakoja apie sudėtingus po karo Lietuvoje prieglobsčio ieškojusius vilko vaikų likimus. Kai 1944–1945 m. sovietų armija užėmė buvusias Rytų Prūsijos teritorijas, tūkstančiai vaikų, likusių be tėvų, kentėdami badą ir sovietų persekiojimus bėgo į Lietuvą, tikėdamiesi čia surasti maisto ir darbo. Ne vienas jų buvo priglaustas lietuvių valstiečių šeimose, suteikiant vaikui lietuvišką tapatybę liudijantį dokumentą, nes vokiška kilmė kėlė grėsmę ne tik vaikui, bet ir jį priglaudusiai šeimai. Dalis vilko vaikų pamiršo savo vokiškąją kilmę ir vokiečių kalbą ir tik po 1990-ųjų vėl atrado savo išdraskytas šeimas ar gimines Vokietijoje. Šios istorijos ir pasakojamos Claudios Heinermann fotografijose.

Kovo 2–9 dienomis Paryžiuje vykusioje mados savaitėje savo kūrybą pristatė ir viena ryškiausių Lietuvos drabužių dizainerių Agnė Kuzmickaitė. Ištaigingame konferencijų centre „Tapis Rouge“ tris dienas vykusioje parodoje „Capsule“ buvo galima išvysti keliolika ateinančiam rudenii/žiemei skirtų derinių iš naujausios A. Kuzmickaitės kolekcijos. Dėvimajai madai skirtoje Paryžiaus mados savaitėje lietuvių mados gurmanams pristatė lininius džemperius, sukneles, paltukus, netgi striukę, taip pat megztukus ir sukneles iš kašmyro bei merino vilnos. Drabužių dizainerė įkvėpimo semiasi iš savo kasdienybės. Į ją A. Kuzmickaitė žvelgia ne tik menininkės, bet ir mokslininkės žvilgsniu.

Knygų mugė

Atkelta iš 5 psl.

Ne visad intriguojanti tema išsipildo turiningu pokalbiu. Gan prėska man pasirodė diskusija „Literatūros ekranizacijos kine,„ Kino teoretikui Nerijui Milerui provokuojant, prelegentai – scenaristas (kaip buvo įvardyta: vienintelis Lietuvoje profesionalas) Pranas Morkus, režisieriai Giedrė Beinoriūtė, Audrius Juzėnas ir Algimantas Puipa – išsakė, suprantama, ir esmingų pastebėjimų. Įdomu buvo išgirst apie Puipos bendravimo su Jurga Ivanauskaite kai kurias peripetijas (rašytoja iš pradžių skeptiškai vertinusi scenarijų), Beinoriūtės susidomėjimą Lauros Sintijos Černiauskaitės romanu „Kvėpavimas į marmurą“ ar pirtį Morkų ir Juzėną jau tapus kūrybiniu tandemu... Vis dėlto Morkui vis akcentuojant skurdų finansavimą kaip visų lietuviškojo kino bėdų alfą ir omegą, moderatoriaus provokuojantis klausimas: „Įsivaizduokite, kad pinigais imtų lyti – kas pasikeistų?“, taip ir liko kyboti, nesužadines ir paties scenaristo, ne tik režisierių fantazijos... Pamaniau: šioje kompanijoje trūko žvelgiančių į lietuviškąsias ekranizacijas iš šalies, vertinančių ne „aplinkybes“ ir savąsias pastangas, o patį rezultatą, gebančių kritiškai filmą palyginti su literatūrinio šaltiniu, ne, ne pašaliečių, bet – aštrios akies kino kritiko ir nemažiau pastabaus bei kandaus literatūrologo...

Diskusiją „Sovietmečio rašytojų laikysenos: keblus palikimas“ netikėtai suaktualino Knygų mugės išvakarėse nutikęs incidentas: vertinimo komisijos paskirta, bet Krašto apsaugos ministro J. Oleko nepatvirtinta „Patriotų“ premija filosofei Nerijai Putinaitei už knygą „Nugenėta pušis“. Aistras daugiausia sukėlė skeptiškas autorės požiūris į poeto Justino Marcinkevičiaus vaidmenį Lietuvos išsilaisvinimo byloje, besikertantis su daugeliui įprastu ir mielu tautos dainiaus, lietuviybės puoselėtojo ir žadintojo įvaizdžiu. Visuomenė, ypač intelektualai, kultūrininkai, emociškai sureagavo – ir spaudoje, internetinėse svetainėse, ir socialiniuose tinkluose išsakydami savo poziciją, beje, aštriai koneveikiančių „autoritarą“ ministrą ir į tautos dainiaus garbę pasikėsinusią filosofę balsai skambėjo vienodai aštriai. Asmeniškai aš neižvelgiau ypatingo situacijos dramatismo: pritardama Putinaitės skeptiškumui, vis dėlto manau, kad ministras savo galių neviršijo.

Šioje diskusijoje, moderuotoje literatūrologo Mindaugo Kvietkausko, galima sakyti, buvo garbingai suburti skirtingų pozicijų atstovai: ir „radikalioji“ sovietmečio vertintoja N. Putinaitė, jai dažnųsyk atitariantis literatūrologas Rimantas Kmita, ir pats save „sovietiniu reliktu“ įvardijęs rašytojas Vytautas Martinkus, ir, matyt, nuosaikiaisiais (kartu su moderatoriumi) vadintini kultūrologas Darius Kuolys bei politologas Kęstutis Girnius. Pastarasis vis rėmėsi su fa-

šistiniu režimu kolaboravusio norvegų rašytojo Knuto Hamsuno pavyzdžiu, regis, pabrėždamas, kad tai neturi įtakos jo kūrybos vertinimui. Kartu jis išreiškė nuomonę, kad Just. Marcinkevičiaus apysaka „Pušis, kuri juokėsi“, sukėlusio kontroversinių vertinimų, kaip esą parašyta pasirėmus KGB pateikta medžiaga – tiesiog labai silpna. Bet juk kritiškai vertinantieji ar S. Nėries, ar Justino Marcinkevičiaus politinių, pilietinių vaidmenį ir neketina neigti jų poezijos vertės, jos skaitymo teisės. Putinaitė pagrįstai įvardijo tris kūrėjų vertinimo plotmes: asmeninę (gali būti gailu suklupusio kūrėjo), kūrybinę ir istorinę. Pastarojoje aš pati sau išskiriu dar dvejopas raiškas: individualią ir valstybinę: pirmuoju atveju žmogus, paniekindamas tautos vertybes, idealus, tik asmeniškai susikompromituoja (tiktu ir diskusijoje minėtas Juozo Baltušio, apspjaudžiusio Lietuvos Nepriklausomybę, bet juk netapusio prosovietinės „Jedinstvos“ įrankiu, pavyzdys), antruoju – turėdamas (ar pasisavindamas) tautos įgalotinio funkcijas, kolaboruodamas su okupantu tampa savo valstybės išdaviku – tai jau juridinė kategorija.

Pasak D. Kuolio, raginusio vengti schemų, saugoti polilogiškumą, sovietmetis buvęs ne tik priklausomybės, bet ir tautinės bendruomenės kūrimosi metas. O R. Kmita priminė kitas sovietmečio literatūros figūras, buvusias nuošaly nuo valdžios malonių, neretai ir nemalonę patyrusias – Janiną Degutyte, Joną Juškaitį, Marcelijų Martinaitį; taigi nebuvę būtini reveransai režimui... Į tą rašytojų, tarsi oponuojančių Marcinkevičiaus kompromisinei laikysenai, greta Girnius įterpė ir Joną Avyžį, kurio romanas „Sodybų tuštėjimo metas“ sunkiai skynėsi kelią į viešumą.

Moderatorius dalyvius provokavo ir klausimais apie paminklus rašytojams sovietiniams veikėjams, kitus jų vardų įamžinimus (žinoma, pirmiausia turimi galvoje Salomėja Nėris ir Petras Cvirkas). Savo „gerą širdį“ pademonstravo ne tik V. Martinkus (esą – jei paminklai, pvz., Cvirkai, jau nepriklausomoj Lietuvoje prastovėję ketvirtį amžiaus, tai ir toliau gali stovėti), bet ir jaunosios kartos atstovė iš salės, emociškai apkaltinusi „paminklų griovėjus“... Čia jau neišskentė tarp klausytojų buvęs Vytautas Landsbergis, replikavęs: o „paminklų griovėjų“ priešininkai – „paminklų mylėtojai“, štai esam nuvertę leninus – gal siūlys sugrąžinti?..

Taip, ši diskusija paliudijo, kad į daugelį opijų dalykų įvairūs visuomenės sluoksniai, grupės, net atskiri individai žvelgia iš skirtingų perspektyvų, vadovaudamiesi netapačiais kriterijais...

O Knygų mugės keturdienis išskleidė marga, dinamišką, persiklojančią vaizdų, pavidalų panoramą, kurioje Literatūra, Kultūra toli gražu nėra atribotos nuo politikos, visuomeninių aktualijų, asmeninių aistrų ir pan. □